

Stefanijas Uļanovskas rokraksti Viļņas un Krakovas arhīvos¹

Pēc Stefanijas Uļanovskas 1891.–1895. g. trīsdaļīgā apcerējuma par Latgales latviešiem pārpublicējuma vienā kopīgā sējumā (Uļanovska 2011)² un poļu etnogrāfes un folkloristes jubilejai veltītās starptautiskās latgalistikas konferences Poznaņā (2011. g. 29.–30. septembrī) ir augusi zinātnieku interese par viņas dzīves gaitu un zinātnisko darbību. Vispirnmām kārtām jāmin Polijas kolēģu Andžeja Rataja, Terezas Rončkas un Dorotas Kristinas Rembiševskas publikācijas, kas cēlušas gaismā Uļanovskas rokrakstus Viļņas un Krakovas arhīvos un vedinājušas iepazīties ar šiem materiāliem sīkāk³.

T. Rončka (Rączka 2013a; 2013b: 296–318 u. c.) un D. K. Rembiševska (Rembiszewska 2013; 2014) ir studējušas Uļanovskas vēstules ievē-

* Raksta pamatā referāts, kas nolasīts 7. latgalistikas konferencē Rēzeknē 2014. gada 21. novembrī.

¹ Par poļu valodas konsultācijām sirsnīgs paldies Olgai Fjodorovai.

² T. Rončkas pārmetums par īso un maz informatīvo šī reprinta ievadu (Rączka 2013a: 146, 149, 151, 154) diez vai ir vietā — pārpublicējuma un konferences mērķis bija tieši mudināt zinātniekus dziļākai S. Uļanovskas dzīves gaitas un devuma etnogrāfijā un folkloristikā iepazīšanai (īpaši Polijas kolēģus, kuriem visas publikācijas un arhīvu materiāli ir tuvāk pieejami). Pilnīgāks šo jautājumu apraksts ir nākotnes uzdevums, kuru daļēji jau sāk pildīt pašas T. Rončkas pētījumi. Jāpiezīmē, ka viņas minējums par to, ka Uļanovskas darbs ticis ilgus gadus aizmirsts negatīvās Manteifeļa atsauksmes dēļ (Rączka 2013a: 153, 157, 158) drīzāk raksturo situāciju Polijā, kuras zinātniekiem tas nebija īsti aktuāls maz pazīstamās provinces tematikas dēļ, bet ne Latvijā, kur Uļanovskas ticis pētnieku augstu vērtēts kā svarīgs un bagātīgs folkloras un valodas avots, lai arī līdz nesenam laikam vienkopus bija grūti pieejams.

³ Latvijas un Igaunijas arhīvu materiālus par S. Uļanovsku un viņas vīru Vladislavu ir pētījusi Ilga Jansone (referāts LU HZF Baltu valodu katedras un LU LVI seminārā „Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gs.: pētniecības aktualitātes un problēmas“ 2015. g. 16. janvārī). Latvijas Valsts vēstures arhīvā (7085. f., 1. apr., 531. lieta, 154. versus lp.) Viļakas (vācu Marienhaus) Romas katoļu draudzes 1860. gada laulāto metriku grāmatā I. Jansone ir atradusi ierakstu (Nr. 6) par Vladislava un Stefanijas laulībām 1860. gada 3. jūlijā, kurā ir minēts līgavas vecums (21 gads) un vecāku vārdi (Edmunds un Juzefa Boleviči). Ieraksts pieejams arī portālā „Raduraksti“: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/3/ig/5/ie/2502/book/10008.html>.

rojamajam poļu etnogrāfam, valodniekam, folkloristam, muzikologam Janam Karlovičam (Lietuvas Valsts vēstures arhīvs (Lietuvos valstybinis istorijos archyvas = LVIA): 1135. f., 10. apr.).

S. Uļanovskas sarakste ar J. Karloviču bijusi visai intensīva, dažos laika posmos vēstules tika sūtītas divas trīs reizes mēnesī. Bagātīgā J. Karloviča fonda 10. aprakstā kopumā ir pāri par piecdesmit Uļanovskas vēstuļu (1888.–1901. g.): 112. lieta, 73.–125., 130.–137., 380. lp. (29 vēstules); 114. lieta, 199.–200., 332.–333. lp. (2 vēstules); 115. lieta, 392.–394., 397.–402., 404.–430., 432.–433., 435., 440.–443., 452.–453. lp. (21 vēstule); 139. lieta, 17. lp. (1 vēstule)⁴. J. Karloviča krājumā ir arī Uļanovskas sūtītie latviešu folkloras un antroponīmikas materiāli: Viļānu pagasta iedzīvotāju uzvārdu saraksti (209. lieta, 110.–122. lp.) un divas poliski pierakstītas latviešu pasakas — „Par laupītāju“ un „Par velna meitu“ (112. lieta, 67.–70. lp.).

Pirmais saraksts, spriežot pēc (Karloviča?) piezīmes uz aploksnes (209. lieta, 116. lp.) saņemts 1889. gada oktobrī. Tas rakstīts uz vairākām garām (12×30 cm) lapām, grupējot uzvārdus tematiski: 117.–118. lp. ir 142 zemnieku uzvārdi no Viļānu pagasta grāmatas; 119.–121. lp. ir 263 zemnieku uzvārdi no baznīcas metriku grāmatas no 1870. līdz 1885. gadam; 122. lpp. ir 33 Viļānu miesta iedzīvotāju uzvārdi un 48 ciemu nosaukumi, kas atrodas Viļānu pagastā un tā kaimiņos⁵. Šis saraksts uzskatāms par pielikumu 1889. gada 24. oktobra vēstulei (115. lieta, 405. lp.), kurā Uļanovska apraksta savu darbu pie uzvārdu vākšanas⁶:

Godātais kungs,

Rīt būs nedēļa, kā esmu saņēmusi Jūsu vēstuli, un biju tik priecīga, nu tik priecīga, ka nemāku to pat izteikt! Kavēšanās man nebija brīnums, jo lasīju avīzē „Kurier Codzienny“ par Jūsu ceļojumu pa Skandināviju un pa karaliskajām rezidencēm⁷, — tā tad nopratu, ka jābūt pacietīgai, bet tāpēc vēlāk jo lielāks bija prieks, ka Jūs uz mani neļauņojaties un mani atceraties.

⁴ T. Rončka raksta, ka vēstuļu ir vairāk nekā 30 (Rączka 2013a: 148), laikam tāpēc, ka ir apskatījusi tikai 112. lietu.

⁵ Sal. ar 26 Viļānu pagasta ciemu sarakstu Uļanovskas materiālos Krakovā (Krakovas Zinātnes arhīvs: f. PAU I-29a, e-lp. k_172).

⁶ Attiecīgo šīs vēstules fragmentu citē D. K. Rembiševska (Rembiszewska 2014: 105), tiesa, izlaižot Uļanovskas palīgu vārdus: Īva Kūkoj-Malnaborda (sal. Ulanowska 1889: 783) un Jezups Sprūdžs. Šeit sniedzam nedaudz plašāku fragmentu tulkojumā latviešu valodā.

⁷ Sk.: Karłowicz J. Wrażenia z wycieczki na zjazd orientalistów // Kurjer Codzienny. Warszawa, 1889, № 260, 263, 266, 270, 274.

Sirsnīgi pateicos par tik daudziem mīļiem vārdiem. Gribēju uzreiz ķerties pie atbildes, bet tomēr ne — lai varētu ar savu vēstuli sagādāt īstu prieku, nolēmu vispirms savākt Jums latviešu uzvārdus. Tāpēc vispirms devos uz pagasta valdi. Dabūju pie rakstveža iedzīvotāju grāmatu un norakstīju pirmo sarakstu, pēc tam no ērgelnieka izlūdzos metriku grāmatu, izšķirstīju to no vāka līdz vākam — un tas bija krietns darbs, jo vajag redzēt, kā tas ir rakstīts — un sastādīju otru sarakstu. Pēc tam sakārtoju to visu pēc alfabēta, tad vēl aizgāju pie manas draudzenes Īvas Kūkoj-Malnabordas, lai nolasītu viņai un viņas svainim Jezupam Sprūdža kungam visus uzvārdus un pārbaudītu, vai gadījumā kādi nav kropļoti, un uzzinātu, kurš ko nozīmē. Taču ar to vēl nav viss⁸: galīgai pārbaudei uzaicināju pie sevis ērgelnieku, kas ir dzimts latvietis, kaut patlaban⁹ jau ļoti civilizēts, visu savu darbu nodevu viņa kritikai un tikai tad ķēros pie pārrakstīšanas tīrrakstā. Tumšo dienu dēļ tas paņēma man nedēļu laika, turklāt vakaros, saudzējot savas acis, gandrīz neko nedaru — tātad strādāju, kā varēju un mācēju — taču visus šos sīkumus sniedzu ne tamdēļ, lai Jūs man pateiktos, bet lai Jums paskaidrotu, ka tas darīts pēc labākās sirdsapziņas un ka Jūs varat to pieņemt ar pilnu uzticību, kā autentisku lietu. Bet tā kā mani pārsteidza analogija starp uzvārdiem un ciemu nosaukumiem, tad pievienoju vēl ciemu sarakstu, — būšu laimīga, ja Jums tas tiešām noderēs, tikai lūdzu vispatiesāko atbildi. Laikam taču atradīsies arī graudi, bet baidos, lai nebūtu pārāk daudz pelavu. Taisos aizbraukt līdz Galēnu pagastam un līdz Varakļānu pagastam — tur tāpat varētu pierakstīt uzvārdus, bet papriekšu gribētu saņemt atbildi, vai man darīt tāpat, vai arī kā citādi?

Minētais otrais saraksts (209. lieta, 113. un 114. lp.) ir rakstīts vienā pārlocītas lapas pusē (13×21 cm), tā sākums (un virsraksts) arhīvā nav saglabājies (lietā trūkst 111. un 112. lp.), uzvārdi sākas ar burtu *M*, to kopskaits ir 117. Spriežot pēc pasta zīmoga uz aploksnes, šis saraksts izsūtīts 1890. gada 20. martā. Šai aploksnei, acīmredzot, atbilst Uļanovskas 31. marta vēstule (Krievijas valsts pasts lietoja Jūlija kalendāru, bet Polijā tika izmantots Gregora kalendārs, atšķirība starp tiem 19. gs. bija 12 dienas), kurā viņa arī raksta, ka sūta „vēl nedaudz latviešu uzvārdu“, un tāpat sola vēlāk norakstīt uzvārdus Varakļānos (114. lieta, 332. lp.). Ņemot vērā augstāk citēto Uļanovskas ieceru aprakstu, var domāt, ka šis otrais uzvārdu saraksts (bez sākuma) ir no Galēnu pagasta.

J. Karlovičam sūtītie uzvārdu saraksti būtu salīdzināmi ar to uzskaitījumu, kas atrodas Uļanovskas rokrakstu materiālos Krakovas Zinātnes arhīvā — sk. 121. lpp. (un 20. parindi).

⁸ D. K. Rembiševskas publikācijā izlaists noliegums (Rembiszewska 2014: 105).

⁹ D. K. Rembiševskas publikācijā poļu *dziś* ‘patlaban’ nepareizi izlasīts kā *jest* ‘ir’ (Rembiszewska 2014: 105).

Par minētajām pasakām Uļanovska raksta 1889. gada 10. novembra vēstulē (LVIA: 1135. f., 10. apr., 115. lieta, 415. lp.). To citē D. K. Rembiševka (Rembiszewska 2014: 104), bet šeit sniegsim vēstules fragmenta latvisko tulkojumu:

Es tikai brīnos, ka maz atrodu mitoloģisko personāžu, vai tad jau būtu aizmirsuši? Pa to laiku sūtu Jums Madeju — „par vienu laupītāju“ un „par velna meitu“, tas no šejienes, no Viļāniem, no Īvas un viņas svaiņa Sprūdža.

Pēc latviešu pasaku atstāstījuma¹⁰ Uļanovska piebilst, ka pasaku, līdzīgu pasakai par velna meitu, ir dzirdējusi divas reizes arī Polijas dienvidos, Tatra kalnu tuvumā Ponice ciemā (pol. *Ponice*; atrodas Mazpolijas vojevodistes Novi Targas¹¹ apriņķa Rabkas-Zdrujas pagastā) un sniedz tās tekstu (112. lieta, 70.–72. lp.). Abas latviešu pasakas un Uļanovskas piezīmes par tām J. Karlovičs īsi atreferē savā teikas par laupītāju Madeju variantu pētījumā (Karłowicz 1889–1891: (V daļa) 884–885)¹².

Karloviča fondā ir arī Uļanovskas 1890. g. vizītkarte (87. lieta, 845., 846. lp.) un fotogrāfija (83. lieta, 16. lp.), kas uzņemta pie fotogrāfa S. A. Jurkovska Vitebskā un uz kuras ir (J. Karloviča?) uzraksts „Pani Stefania Ulanowska. marzec 1890.“ (sk. 1. pielikumu, 126. lpp.). Šī fotogrāfija ir līdzīga tai, kura publicēta Latgalistikas kongresu materiālu 4. krājumā pēc Polijas zinātņu akadēmijas Literāro pētījumu institūtā Varšavā atrodamā oriģināla (LKM-IV: 3).

A. Ratajs ir īsi raksturojis Uļanovskas etnogrāfiskā apcerējuma rokrakstu fragmentus Polijas Zinātņu akadēmijas un Polijas Mākslas akadēmijas Zinātnes arhīvā Krakovā (Archiwum Nauki Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk) un ir publicējis turpat atrodamās viņas vēstules Antropoloģijas komisijas sekretāram Romanam Zaviliņskim (Ratajs 2012: 166–168, 170–175 — poļu teksta pārraksts ar tulkojumu latviešu valodā; Uļanovskas rokrakstu kolekcijas šifrs Arhīvā: PAU I-29a).

2014. gada maijā Uļanovskas rokrakstu krājums Polijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Krakovā tika digitalizēts, un man bija pieejams tikai elektroniskā veidā. Pēc A. Rataja apraksta, „visa kolekcija atrodas vienā kar-

¹⁰ Sal. ar pašas Uļanovskas publikāciju latgaliešu valodā (U-III: 113–115, 194–205).

¹¹ Sk. Słownik geograficzny, T. VIII (1887): 767; Karlovičs būs nedaudz kļūdījies, piedēvēdams Ponice Mišlenicu apriņķim (Karłowicz 1889–1891: (V daļa) 885).

¹² Uz pirmās pasakas rokraksta Karlovičs uzraksta „Izmantoju <mēnešraksta „Wisła“> III <toma> 4. burtnīcā“, uz otrā — „Izmantots priekš „Wisła“ t. IV, burtn. 4“, taču tajā nevarēju atrast šo materiālu.

tona mapē un sastāv no trim Stefanijas Uļanovskas vēstulēm, kas datētas ar 1890. gadu, un vēstuļu pielikumiem.. — kopā 200 lapu“ (Ratajs 2012: 167). Vēstules rakstītas uz abām salocītas lapas pusēm (13×21 cm), bet apcerējuma materiāli uz vienas lapas puses: apraksts poļu valodā ir uz tikpat lielām lapām kā vēstules, bet latgaliskais teksts un poļu tulkojums rakstīti divās ailēs uz lielākām lapām (21×27 cm).

Pirms skenēšanas tikusi veikta jauna lapu numerācija — ar parasto zīmuli lapas labajā augšējā stūrī, tā kopumā saskan ar A. Rataja piedāvāto sākotnējās secības rekonstrukciju (Ratajs 2012: 167). Saskaņā ar šo numerāciju lietā ir 210 lapas, kam atbilst 215 skenējuma kadri, kuri nosaukti pēc lapas numuriem, liekot klāt vārdu „verte“, ja tikusi skenēta arī lapas otra puse (piem., 10. lapai atbilst kadrs (jeb e-lp.) „k_10.jpg“, 163. lapas otras puses skenējums nosaukts „k_163_vertē.jpg“, 1. un 2. lapa ir vienā kadrā ar nosaukumu „k_1_2.jpg“). Skenējumi ir apkopoti piecos direktorijos, bet lappusēm un kadriem numerācija ir caurejoša. Šī numerācija divās vietās nedaudz nojūk, jo vietām samainītas blakus esošas lappuses. Pareiza secība būtu:

1. ..k_62, k_64, k_63, k_65.. (k_64 un k_63 ir vienas horizontāli pārgriezta lappuses daļas)
2. ..k_98, k_100, k_99, k_101.. (k_98 un k_100, līdzīgi, ir vienas pārgriezta lappuses daļas)

Uz rokraksta lapām atrodamas arī citas paginācijas:

3. caurejoša, ar zilu krāsu lapas augšā pa vidu (sākumā ar zīmuli, tad ar pildspalvu) — pēc tās kolekcijas saturu raksturo A. Ratajs, kurš attiecina šo numerāciju uz periodu, kad materiāli glabājās Krakovas Etnogrāfijas muzejā (līdz 1986. gadam, toreizējais inventāra numurs bija 686);
4. vairāki fragmenti ir numurēti ar melnu tinti (lapas augšējā labajā stūrī), ar ko rakstīts arī pats teksts, tātad tā varētu būt pašas Uļanovskas veikta numerācija:
 - nr. [65]–69 — apcerējums par dziesmām (k_1_2 — k_5 = U-II: 1–3¹³);
 - nr. 1–9 — dažas lapas no dziesmu tekstu nodaļas (k_63 — k_72 = U-II: 65–73); numurēto lapu sākumi un beigas nesakrīt ar dzies-

¹³ Šādā veidā tiek dotas atsauces uz publicēto Uļanovskas apcerējuma I, II vai III daļu, lappuses norādot pēc atsevišķu novilkumu paginācijas (jaunajā pārpublicējumā (Uļanovska 2011) tā ir rādīta augšā, atvēruma iekšpusē).

mu tekstu sākumu vai beigām, tāpēc nav skaidrs šīs numerācijas iemesls;

- nr. [22]–25 — „Porsoka ap brôli i ap mosu“ (k_114 — k_117; nav publicēts);
 - nr. 1–45 — pasakas no 1. līdz 25., kurai gan trūkst beigu (k_118 — k_163 = U-III: 5–74); šajā fragmentā lappuses numurs katras lappuses augšā atkārtots divreiz: latgaliešu teksta labajā pusē un poļu teksta labajā pusē;
 - nr. 26–62 — apcerējums „Rēzeknes apriņķa Viļānu pagasta latvieši“ poļu valodā (k_164 — k_199; nav publicēts);
 - nr. 80–82 — fragments (bez sākuma) poļu valodā par vietējo katoliešu tumsonību, uzmācību un nodarbošanos ar krāpniecību; to, sekojot A. Ratajam, var uzskatīt par iepriekšējā apcerējuma turpinājumu (k_200 — k_201; nav publicēts);
5. vēl citas fragmentāras paginācijas:
- ar brūnu zīmuli (augšā pa vidu) numurētas 8 lapas, kas satur „Visādas“ („Rozmaite“) dziesmas (k_70 — k_76 = U-II: 70–78) un „Dieva dziesmas“ (k_77 = U-II: 78–79)
 - ar zilu zīmuli (augšā pa labi) numurētas 28 lapas, un ar to pašu zīmuli ar romiešu cipariem rādītas šā fragmenta nodaļas: I — parunas (k_78 — k_98 = U-II: 81–99), II — mīklas (k_93 — k_105 = U-II: 99–113), III — uzdevumi prāta asināšanai („Łami główki“) (k_106 = U-II: 114–115)

Daudzas lapas ir sagrieztas un no jauna salīmētas tā, lai teksta nodaļas sāktos ar jaunu lapu. Līdz ar to dažāda laika paginācijās ir atšķirīgs lappušu skaits (jo vienas lapas daļas var tikt uzskatītas par atsevišķām lapām) un lapu vertikālais izmērs variē no 42 cm līdz 11 cm.

Raksturojot arhīva materiālus sastatā ar iespiesto apcerējuma versiju, var konstatēt:

- 1) no pirmās daļas publicētā teksta arhīvā nav nekā¹⁴, bet ir divi publikācijā neiekļauti fragmenti¹⁵ (direktorijs „Łotysze gminy Wielońskiej w powiecie Rzeżyckim“: k_164 — k_201);

¹⁴ Ir saglabājies tikai apvāks ar uzrakstu „P. Stef. Ulanowska. Łotysze z Inflant Polskich. Cz. 1. Siedziba — Mowa — Byt. Zwyczaje — Obrzędy — Wierzenia.“ (k_208).

¹⁵ A. Ratajs raksta „Kopumā tekstu fragmentos ir vairāk nekā 52 000 zīmju (ar atstarpēm)“ (Ratajs 2012: 167, parinde), bet tas attiecināms, visticamāk, tikai uz šiem npublicētajiem poļu teksta fragmentiem, nevis uz visiem Arhīvā esošajiem

- 2) otrās daļas rokraksts ir pilns: dziesmas, notis, sakāmvārdi, uzdevumi prāta asināšanai (direktorijs „cz. II“: k_1_2 — k_108);
- 3) no trešās daļas saglabājies mazāk par trešdaļu: teikas¹⁶ un daļa pasaku (direktorijs „cz. III“: k_109 — k_163)¹⁷.

Negribētos piekrist A. Rataja apgalvojumam, ka arhīvā atrodamie materiāli „ir tomēr drīzāk melnraksts, nevis gatava apcerējuma versija“ („Jest jednak raczej brudnopis niż gotowa wersja opracowania“)¹⁸: dziesmu un pasaku pieraksti latgaliešu valodā ļoti precīzi saskan ar drukāto versiju. Interesanti, ka pasaku latgaliešu teksts ir uzrakstīts gandrīz bez labojumiem, bet poļu tulkojums lapas labajā pusē bieži ir sašvīkāts, tātad tikusi meklēta precīzāka izteiksme¹⁹ (kas, varbūt, radīja A. Ratajam melnraksta iespaidu).

Apcerējuma teksta daļas Uļanovska sūtīja Zaviliņskim kā pielikumus vēstulēm, tomēr noteikt, kurai vēstulei kāds apcerējuma fragments ticis pievienots, nav viegli.

Piemēram, varētu padomāt, ka 1890. gada 14. marta vēstulei, kur rakstīts „Šodien paraugam sūtu Jums savāktos latviešu sakāmvārdus“ (Ratajs 2012: 171), viņa pievieno sakāmvārdus, kam skenējumu numuri ir k_78 — k_92. Taču vēlākā vēstulē (1890. gada 8. jūnijā) Uļanovska min, ka pirmajā sūtījumā bija nejauši palicis neiztulkots viens sakāmvārds — *Płyks kaj jodiejła*, un sniedz tulkojumu *Goły, jak jeździec* (Ratajs 2012: 173), bet arhīvā esošajā sākamvārdu sarakstā šis sakāmvārds jau šādi ir iztulkots (k_83 = U-II: 87), tātad, šis saraksts nav minētais (nesaglabājies) pirmais sūtījums, bet laikam gan tas, kurš nāca kopā ar šo (vēlāko) 8. jūnija vēstuli (Uļanovska par to raksta: „Sūtu tātad ar šodienas pastu pāri par desmit lapām, kas vēl attiecas uz II nodaļu“ (Ratajs 2012: 172)). Tālāk tajā pašā vēstulē viņa raksta vēl: „Zemnieku uzvārdi man jau ir sarakstīti uz plāna papīra un tāpēc tos tā arī aizsūtīju“ (Ratajs 2012: 173) — tas varētu būt par uzvārdu sarakstiem, kas saglabājušies arhīvā, bet nav tikuši publi-

Uļanovskas rokrakstu materiāliem (kā nejauši varētu saprast, jo apgalvojums sniegts blakus atzinumam, ka kolekcija sastāv no 200 lapām).

¹⁶ Lai arī trūkst teikas par Volkenbergu teksta, ko S. Uļanovska pārņēma no G. Mantefļa (U-III: 4–5).

¹⁷ Un vēl divi direktoriji: „Korespondencja“ (k_202 — k_207; sk. Ratajs 2012: 170–175) un „Kopierty“ (k_208 — k_210).

¹⁸ Publicētais latviešu tulkojums nav īsti precīzs, sal.: „tomēr drīzāk ir skices nekā grāmatas versija“ (Ratajs 2012: 167).

¹⁹ Sal. arī tukšās vietas 3. pielikumā publicētās pasakas poliskajā tekstā — 118. lpp., 27. un 28. parinde.

cēti (k_173 — k_186)²⁰ — tie tiešām ir rakstīti uz plāna papīra, taču saskaņā ar melnās tintes (resp. pašas Uļanovskas) numerāciju ir apcerējuma par Viļānu pagasta latviešiem vidū un diez vai varēja tikt sūtīti atsevišķi.

Visapjomīgāko sūtījumu Uļanovska apraksta 20. oktobra vēstulē (tas gan netika sūtīts kopā ar vēstuli pa pastu, bet nodots uz Krakovu ar kādu starpnieku²¹): „Jūs atradīsiet te ieradumus un gada svētkus, dziesmas, mīklas un sakāmvārdus, un vēl mazu pielikumu I daļai. Šis pielikums ir nedaudz *pêle-mêle* (fr. ‘juceklis, mistrojums’), Jums pašam tas ir jāsakārto un jāpielīmē tam manuskriptam“ (Ratajs 2012: 174). Ieradumi un gada svētki ir iekļauti apcerējuma pirmajā daļā (rokraksts nav saglabājies), dziesmas, mīklas un sakāmvārdi pieder otrajai daļai (un rokraksts ir saglabājies), bet ar „mazu pielikumu“, droši vien, domāts nepublicētais apcerējums par Viļānu pagasta latviešiem, kurā ietilpst arī minētie uzvārdu saraksti uz plānā papīra. Šajā vēstulē Uļanovska sola arī drīz atsūtīt trešo sava darba daļu — pasakas.

Salīdzinot rokrakstu un atbilstošo drukāto tekstu, jāatzīst, ka publicējums ir visai precīzs, neskatoties uz sarežģītu latgaliešu valodas pierakstu. Dažas no kļūdām, ko nejauši izdevās pamanīt, ir: *makladana* → *makladama* (U-II: 7 = k_9), *zwiejnikam* → *zviējnikam* (U-II: 17 = k_17), *biēdejgi* → *biēdiejgi* (U-II: 70 = k_69), *dals* → *dals* (U-II: 79 = k_77; šeit par akūtu paturēts komats no iepriekšējās rindas). Nevar gan droši pateikt, kurš ir veicis korektūru: vai pati Uļanovska, kura 1890. g. 8. jūnija vēstulē Zaviļņskim lūdz atsūtīt viņai publicēto materiāla korektūras kopiju, lai pati labotu kļūdas (Ratajs 2012: 173)), vai kāds rūpīgs korektors, kurš tomēr nav pratis latgaliešu valodu un ir precīzi pārnesis iespiedumā arī acīmredzamas pārrakstīšanās kļūdas, kā, piemēram, atšķirīgu vārda *daže* pierakstu divās blakus esošās rindiņās: *dāže*²² un *dāze* (U-II: 59 = k_58).

Uļanovskas apcerējuma 2. daļas sākumā atrodama redaktora parindes piezīme, ka palielā dziesmu tekstu fragmentā „rokrakstā trūkst garo skaņu apzīmējuma“ (U-II: 5). Tik tiešām, horizontālās svītras, ko Uļanovska liek

²⁰ Šeit uzvārdi ir sniegti alfabēta secībā, nedalot pēc dzīves vietas (kā tas darīts sūtījumā J. Karlovičam — sk. 116.–117. lpp.); varbūt tas ir visu Uļanovskas apzināto vietu uzvārdu apkopojums, tajā ir 789 uzvārdi.

²¹ Ir saglabājusies šī sūtījuma aploksne: k_209, k_209_vertē.

²² Jaunajā pārpublicējumā (Uļanovska 2011) šai vārdā nepamatoti izdzēsts ķeksītis virs burta, tīrot skenējumu (171. lpp., 1. dziesmas 4. rinda no beigām). Vēl divas līdzīgas kļūdas, ko esam pamanījuši, ir pazudušās defīses: vārdā *na-izgoja* (143. lpp., 9. rinda no augšas) un vārdā *pa-kļausieja* (276. lpp., 10. rinda no apakšas).


uz uzsvērtiem patskaņiem, uzsvaru uztverdama kā pagarinājumu²³, pēkšņi apraujas 2. dziesmas vidū (rokrakstā te sākas jauna lappuse — k_6.jpg) un tikpat pēkšņi atjaunojas 5. dziesmas pēdējās rindiņās (U-II: 7, sal. k_8.jpg). Rokrakstā šīs svītras izskatās treknākas nekā pats teksts, acīmredzot tās ir vilktas vēlāk, atzīmējot spilgtāk dzirdamās zilbes iepriekš pierakstītajā tekstā. Ar ko varētu būt saistīts šis uzsvara vai garuma apzīmējuma pārrāvums, nav skaidrs.

Jāmin, ka Uļanovska ar horizontālu svītru apzīmē izteiktāku zilbes izrunu, īsti nediferencējot garumu un uzsvaru. Savā latgaliešu valodas īpatnību aprakstā, nodaļā par uzsvaru (U-I: 7), viņa, piemēram, saka, ka lokatīva (ko viņa sauc arī par 7. locījumu²⁴) formas ir izņēmums un uzsvars tajās ir uz pēdējās zilbes. Turpat viņa sniedz šādu uzsvara raksturojumu: tas „skan tik spilgti, it kā pirmais patskanis tiktu sašķelts un no tā rastos divi, piešķirot pirmajam lielāku garumu, otrajam mazāku, līdzīgi kā, piemēram, mūzikā tonis un pustonis, — it kā būtu runāts *lo-^obs*, *ly-^yls*, *dzie-^era*, *pa-^agłoboj*, *pa-^amieklej* utt. Šis izrunas veids parasti rada iespaidu, it kā runātājam būtu vieglas žagas“ (sal. arī piemērus 23. parindē, kur vienādi apzīmēti dažādi uzsvērtie patskaņi: garais vārdā *sīva* un īsais vārdā *nav(a)*)²⁵. Uļanovska brīdina arī, ka dziesmās ritma labad uzsvars reizēm tiek pārcelts no pirmās uz otro zilbi.

Šis raksts ir tikai preliminārs ieskats S. Uļanovskas rokrakstu krājumā. Tā detalizēta izpēte ļaus precīzāk analizēt viņas vākuma tekstu valodu, iedziļināties nepublicētajā materiālu daļā par Viļānu pagasta latviešu dzīves apstākļiem u. c. etnogrāfiskām un sociolingvistiskām niansēm. Lai pētījumu turpinātu, būtu nepieciešams vienoties ar Krakovas Zinātnes ar-

²³ Sal. Uļanovskas pašas paskaidrojumu vēstulē Zaviliņskim 1890. gada 14. martā: „Tur, kur liekams akcents, bet (precīzāk: un līdz ar to — A. A.) patskanis izrunājams tā, it kā tas būtu dubultots, piem., *siiwa*, *naawa*, rakstīju *sīwa*, *nāwa*“ (Ratajs 2012: 171).

²⁴ Saskaņā ar 19. gs. poļu gramatisko tradīciju — sk.: Kopczyński 1817: 52–53, Mroziński 1822: 39 (vokatīvs bija 5. locījums, aiz akuzatīva).

²⁵ Līdzīgi viņa raksturo uzsvaru arī savā piezīmē pie uzvārdu sarakstiem, kas tika sūtīti J. Karlovičam (LVIA: 1135. f., 10. apr., 209. lieta, 121. lp.): „Saskaņā ar vispārīgu likumu uzsvars latviešu valodā (izņemot 7. locījumu lietvārdos un īpašības vārdos) atrodas uz pirmās zilbes, un turklāt pirmais patskanis vārdos vienmēr mēdz būt garš, it kā tas būtu dubultots, tam ir garums kā, piemēram, mūzikā tonis un pustonis, sacīsim, kā “. Šis nošu pieraksts ir visai interesants: divas notis ir apvienotas ar līgas zīmi, lai parādītu, ka te ir viena zilbe, taču ar staccato zīmi visticamāk raudzīts atspoguļot pētnieces minētās „žagas“. Nošu dažāds garums rāda, ka „žagas“ sadala zilbi nevienādās daļās, bet diēza zīme rāda vēl tonālo atšķirību starp tām.

hīvu par visa krājuma kopēšanu — tam jābūt pieejamam Latvijas pētniekiem pilnībā. Šā raksta pielikumā ar laipnu un nesavtīgu Arhīva direktores dr. Ritas Maikovskas atļauju tiek publicēta „Porsoka ap brōli i ap mosu“, kas nenoskaidrotu iemeslu dēļ (varbūt tāpēc, ka sižets ir starptautiski labi pazīstams?) nav tikusi izdota kopā ar citām pasakām. Sīkāku izpēti gaida arī S. Uļanovskas vēstules J. Karlovičam.

Literatūra

- Karłowicz 1889–1891 — J. Karłowicz. Podanie o Madeju // Wisła. Miesięcznik Geograficzno-Etnograficzny. Warszawa, 1888, T. 2, z. 4. — S. 804–814 (I daļa); 1889, T. 3, z. 1. — S. 102–134 (II daļa), z. 2. — S. 300–305 (III daļa), z. 3. — S. 602–604 (IV daļa), z. 4. — S. 881–885 (V daļa), 1891. T. 5, z. 1. — S. 43–59 (VI daļa).
- Kopczyński 1817 — O. Kopczyński. Grammatyka języka polskiego. Warszawa, 1817.
- LKM-IV — „Apdraudātūs volūdu i kulturu dokumentiešona — nu tradicionalūs pīrokstu da digitalūs resursu“. Konferençe veļteita Stefanejis Uļanovskys aperiejumā „Łotysze Inflant Polskich“ 120 godim. 4. storptautyskuo latgalistikys konferençe (Poznaņa, 2011. goda 29.–30. septembris) / Redkolegeja: A. Andronovs, L. Leikuma, N. Naua, I. Šuplinska. — Rēzekne: Rēzeknis Augstškola, 2012. — 192 pl. — (Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali, IV)
- Mroziński 1822 — J. Mroziński. Pierwsze zasady grammatyki języka polskiego. Warszawa, 1822.
- Ratajs 2012 — A. Ratajs. Stefanijas Uļanovskas noslēpumainais dzīvesstāsts // Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali, IV. Rēzekne, 2012. — 162.–175. lpp.
- Rączka 2013a — T. Rączka. Kilka słów o Stefanii Ulanowskiej i jej spuściżiie. Na marginesie reprintu Łotyszy Inflant Polskich // Zapiski historyczne. T. LXXVIII, Rok 2013, Zeszyt 4. — S. 145–158.
- Rączka 2013b — T. Rączka. Polsko-Inflancka literatūra romantyczna. Praca doktorska. Uniwersytet Śląski w Katowicach. Katowice, 2013.
- Rembiszewska 2013 — D. K. Rembiszewska. Listy Stefanii Ulanowskiej do Jana Karłowicza // Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej. T. VI / W. Walczak, K. Łopatecki. Białystok 2013. — S. 625–636.
- Rembiszewska 2014 — D. K. Rembiszewska. XIX-wieczne badania ludoznawcze na obszarze Łotwy w świetle korespondencji Stefanii Ulanowskiej do Jana Karłowicza // Acta Baltico-Slavica, 38. Warszawa, 2014. — S. 98–107.
- Słownik geograficzny, T. VIII (1887) — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. VIII, [Perepiatycha-Požajście] / wyd. pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego według planu F. Sulimierskiego. Warszawa, 1887 (pieejams arī internetā: http://dir.icm.edu.pl/Slownik_geograficzny)
- Ulanowska 1889 — S. Ulanowska. O klechdzie ludowej // Wisła. Miesięcznik Geograficzno-Etnograficzny. Warszawa, 1889. T. 3, z. 4. — S. 776–786.

Uļanovska 2011 — S. Uļanovska. Pūļu Inflantejis latvīši, i seviški Rēzeknis apriņķa Viļānu pogosta : Etnografiskys tāluojums / atb. red. A. Andronovs, L. Leikuma. Reiga, 2011.

Manuscripts of Stefania Ulanowska in the Archives of Vilnius and Kraków

The article is concerned with the archival materials of the Polish ethnographer and folklorist of the 2nd part of the 19th century Stephania Ulanowska.

In the fund of the distinguished Polish ethnographer, linguist, folklorist, musicologist Jan Karłowicz in the State Historical Archive of Lithuania in Vilnius (no. 1135), one can find over fifty Ulanowska's letters to him written between 1888 and 1901. Following Karłowicz's request, Ulanowska sent to him some lists of Latgalian surnames of Viļani un Galēni district and two fairy tales she heard in Latgale.

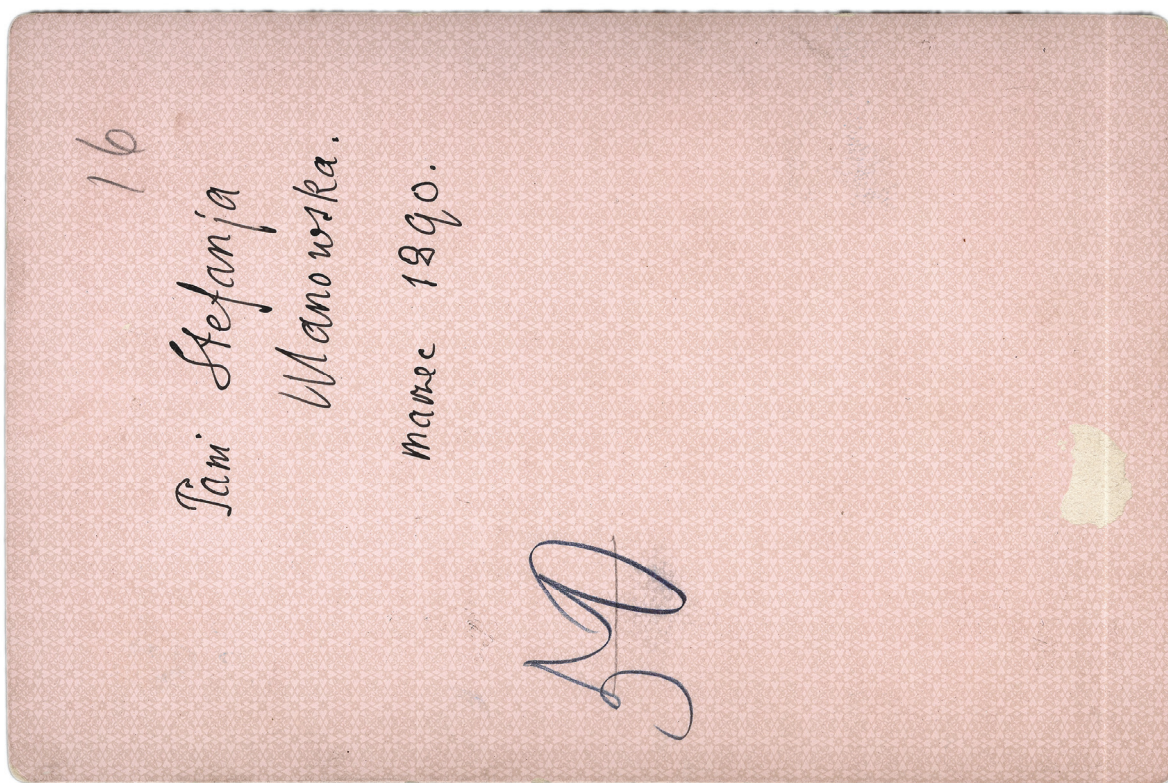
A rich collection of Ulanowska's manuscripts is preserved in the Archives of the Science of the PAN and PAU in Kraków (archival call no. PAU I-29a). It comprises some extended fragments of Ulanowska's "Łotysze Inflant Polskich" accompanied by three letters to Roman Zawiliński, secretary of the Anthropological Commission of the Polish Academy of Learning which published her study. The article gives a detailed overview of the contents of the collection, including some unpublished fragments of the text, and conjectures of some minor errors in the earlier descriptions. A comment is given on Ulanowska's description of Latgalian stress and broken tone.

Ulanowska's photo from the State Historical archive of Lithuania and the previously unpublished text of the Latgalian fairy tale "About brother and sister" from the Archives of the Science of the PAN and PAU are given in the appendices.

АЛЕКСЕЙ ВИКТОРОВИЧ АНДРОНОВ
baltistica@gmail.com

Кафедра общего языкознания
Филологического факультета
Санкт-Петербургского государственного университета
Университетская наб. 11
Санкт-Петербург, 199034, Россия

Pielikums 1.
(LVIA: 1135. f., 10. apr., 83. lieta, 16. lp.)



Poroča ap brālē i ap mācē.

Prieja mēcejtā i mācē jim brēje dīnē bar =
ni, — poroča mūdānāmi: kab jims pasviktā. cy =
tājok, kaj brolejt' mīlū i mōsien' mīlū. "Nēt je
padriejsoja i irāiga tps bōls jūt, — tās brōls soha
tāj: "Mōsien' mīlū, es' grību tagan rēnējtā." "Jēj so =
he: "Brolejt' mīlū, mōsienējis. "Mē pnsarēnējis, i
to tū maniv na zātā. " "Jūs soha: "Cā, mōsien' mī =
tū, es' zātāru. "J' pnsarēnējis. brōls i mōsienējis: "brō =
lejt' mīlū i mōsien' mīlū. " "A jībaj zāt, kam mōsij
tāj mīlejis sauc — jēj nūst iz klānu i porsaj tobaj
gūrtaj gošm atart — atit iz sātū i soha mējram:
"Pedi, tān mīlō mōsienā pūraj tobaj gūrtienējis
gošm atārta. " "A brōls iz jās mōsienā i bupod
jās sauc: mōsien' mīlū. " "A jēj jo sauc: brolejt' mīlū."

Archiwum Muzeum Etnograficzne
w Krakowie

Brāle o brācē i o mōsienē

Pyt' stānerek i stānerek, im bys' dōje
dīcē, — pōndēcēk lēmōnējis: "Jēj sicē tps mē no =
Tāl' mōsienējis, tps kō: brācē mīlū i mōsienējis
mīlū. " "Oti oni pōjēl i pōrāt ten brāt dūj —
ten brāt mōsi tāk: "Mōsienējis mīlū, ja dūj te:
nēt rēnē' s'j. " "Oti mōsienējis: "Mōsienējis mīlū, mē =
rēn' s'j. " "Jāk oēsiv s'j, to tps mē mē bōdīez kō:
chāt. " " "A mōsienējis: "Jā, mōsienējis mīlū, ja bōj kō =
chāt. " " "J' oēsiv s'j brāt i mōsienējis: brācē mīlū:
Tps i mōsienējis mīlū. " "A mōsienējis: "Mōsienējis mīlū,
tāk rēnē' mōsienējis — oti dīcē do bōlēs i samējis
dōbējis brācē gōs mōsienējis, — pōrāt dō do dōmā
i mōsienējis: " "Sātū, tps mīlū mōsienējis
samējis dōbējis brācē gōs mōsienējis. " "A brāt mē tps
s'j mē gōmā i mōsienējis mōsienējis mīlū."

MM
182

Porsoka ap brōli i ap mosu.Bajka o bracie i o siostrze.

Bieja wiecejts i wiacia, jim bieja diwi barni, — pasoka numierdami: kab jiūs nasaūktu cytajzok, kaj brolejt' miļu i mosieņ miļu! Wot ji padziejwoja i izaūga tys brōls lūs, — tys brōls soka taj: „Mosieņ miļu, eš gribu tagan ženiejtiš!“²⁶ Jej soka: „Brolejt' miļu, nasaženiejis! Ka apsaženiejisi, to tu manis na žalos!“ A jis soka: „Eš, mosieņ miļu, eš žalozu!“ I apsaženieja brōls i saciejos ji: brolejt' miļu i mosieņ miļu! A sīwaj žal, kam mosys taj milejgi saūc — jei nuit iz kławu i poszaj lōbaj guwīaj goļwu atcart — atit iz satu i soka wiejram: „Redž, toūa miļo mosienā poszaj lōbaj gutienāaj goļwu atcierta!“ — A brōls iz jos nazasyrdos iz wysod jos saūc: mosieņ miļu! a jej jo sauc: brolejt' miļu!

Sīwa syrdos iz wiejra kam jis mosys taj milejgi saūc. Tagan nugoja jej iz kławu, poszam lōbam zyrgam goļwu atcierta, atgoja i soka iz wiejru: Redž, toūa miļo mosienā patim lōbiejam zyrgam goļwu atcierta! — A brōls wys nazasyrda! Pidzima sīwaj daļs — jej pajemia, barnam goļwu atcierta, a piec to raud', i klidz, i krejt pi ziemias! Atgoja wiejrs, a jej soka: “Redž, toūa miļo mosienā munam bierniniam goļwu atcierta!“ Tys broļs nugoja da mosys i soka: „Munu miļu mosieņ, braūksim mies iz mieža!“ —

Byļ staruszek i starusieczka, im byļo dwoje dzieci, — powiedzieli umierając: żebyście wy nie wołali inaczej, tylko: braciszku miły i siostrzyczko miła! Ot oni pożyli i wyrosł ten brat duży — ten brat mówi tak: „Siostrzyczko miła, ja chcę teraz żenić się!“ Ona mówi: Braciszku miły, nie żeń²⁶ się! Jak ożenisz się, to ty mnie nie będziesz kochał!“ — A on mówi: „Ja, siostrzyczko miła, ja będę kochał!“ I ożenił się brat i mówili oni: braciszku miły i siostrzyczko miła! A żonie żal, czemu siostrę tak czule nazywa — ona idzie do chlewu i samej dobrej krowie głowę odcina, — przychodzi do domu i mówi mężowi: „Patrz, twoja miła siostrzyczka samej dobrej krówce głowę odcięła! A brat na nią się nie gniewa i zawsze ją nazywa: siostrzyczko miła!

a ona go nazywa: braciszku miły! Żona gniewa się na męża, czemu on siostrę tak czule nazywa! Teraz poszła ona do chlewa, samemu dobremu koniowi głowę odcięła, przyszła i mówi do męża: Patrz, twoja miła siostrzyczka samemu lepszemu koniowi głowę odcięła! — A brat wszystko nie gniewał się! Urodził się żonie syn, — ona wzięła, dziecku głowę ucięła, a potem płacze, krzyczy i pada przy ziemi! (wije się). Przyszedł mąż, a ona mówi: „Patrz, twoja miła siostrzyczka mojemu dzieciątku głowę odcięła!“ Ten brat poszedł do siostry i mówi: Moja miła

²⁶ Šajā publikācijā abi mūsdienu poļu z rakstīšanas varianti (ż un z), ko lietojusi Uļanovska, ir atspoguļoti kā ž.

Dawied' jos pi cauma i soka: „Wot miłu mosień, kaj tu munam barnam gołwu nucierti, taj eś tieu nucierszszu!“ — A jej soka: „Brolejt' miłu, naciert mań gołwys, nuciert mań obi rukas!“ Jis nucierta obi rukas i nubraŭcia iz satu, a tiej mosa palijk iz cauma raudodama i jej ciszy raŭd'! I braŭc wins kupės i dziedr', ka raŭd' miežā, — jis soka iz kuczera nuturat zyrgus, — kuczers nuturieja zyrgus i nugoja miežā wartus, kas ti raŭd'? I paścieja kupczam, ka skajsta miejta raud' iz cauma. Jis pats kupės it wartus, a tam kupczam tiej miejta patiejk — jej ciszy skajsta. Jis pajam tu miejtu i aizwad iz satu sieŭ par sŭwu, jis soka iz soŭu moti: „Eś atwiežu sieu skajstu sŭwu, tolko biez ruku!“ Motia soka: „Kocz biez ruku, ka Diŭs palejdziaś, wys wariejs dziejwot!“ Taj jej bieja dziejwojusia kajdu godu, — ajzbraŭc jos wiejrs iz mistu piec tawaris — cिकam tys wiejrs braŭkoj, jej acarodas barns, a tam barnam sudabra moti i załta rucieniś. Motia roksta gromotu soŭam dałam, ka jo siwaj barns pidzyma i dud' tajdam wieciejszam nieś itu gromotu. A tys wieciejts nas i dait jaŭ wokors i jam tropiejos dait pi tos sâtas, kur jos brôls dziejwoj. Jis łyŭdzas, kab ju iłajstu gulat', a tiej marsza wajcoj: „Kur tu ej, wieciejts?“ — Jis soka, ka jis nas gromotu kupczam, ka satā barns pidzyma jo sŭwaj. A tiej marsza prosa,

łaj idud' jej tu gromotu porskajtiet'. Jis idud, jej porskajta i tyŭleń atminieja, ka tiej ir wiejra mosa, — jei nuswidia tu gromotu i piroksta cytu, ka pidzyma barns, ka ni sywans, ni kacysz. Itys wiećs nunas tu gromotu da kupcza, ka tajds barns

siostrzyczko, pojedziemy my do lasu!“ Przyrowadza ją do pnia i mówi: „Ot, miła siostrzyczko, jak ty memu dziecku głowę ucięłaś, tak ja tobie utnę!“ — A ona mówi: „Braciszku miły, nie ucinaj mi głowy, utnij mi obie ręce!“ On uciął obie ręce i pojechał do domu, a ta siostra zostaje na pniu płacząc(a) i ona bardzo płacze! I jedzie jeden kupiec i słyszy, że płacze w lesie, — on mówi do furmana zatrzymać koni, — furman zatrzymał koni i poszedł do lasu patrzeć, kto tam płacze? I powiedział kupcowi, że ładna dziewczyna płacze na pniu. On sam kupiec idzie patrzeć, a temu kupcowi ta dziewczyna podoba się — ona bardzo ładna. On bierze tę dziewczynę i wiezie do domu sobie za żonę, on mówi do swojej matki: „Ja przywiozłem sobie ładną żonę, tylko bez rąk! Matka mówi: „Choć bez rąk, jeżeli Bóg pomoże, wszystko można będzie żyć!“ Tak ona była żywszy jaki rok, — wyjeżdża jej mąż do miasta za towarami — póki ten mąż jeździ, jej znachodzi się dziecko, a temu dziecku srebrne włosy i złote rączki! Matka pisze list swemu synowi, że jego żonie dziecko urodziło się i daje takiemu staruszkowi nieść ten list. A ten staruszek niesie i dochodzi już wieczór i jemu trafia się dojsć do tej chaty, gdzie jej brat żyje. On prosi, żeby go wpuścili spać, a ta bratowa pyta: „Gdzie ty idziesz, staruszk?“ — On mówi, że on niesie list kupcowi, że w domu dziecko urodziło się jego żonie. A ta bratowa prosi,

/k_116/

niech da jej ten list przeczytać. On daje, ona przeczytała i zaraz domyśliła się, że to jest męża siostra; ona rzuciła ten list i napisała inny, że urodziło się dziecko, że ni prosie, ni kot. Ten starzec zanosz ten list do kupca, że takie dziecko jemu się urodziło, ni prosie, ni kot. A ten kupiec

jam pidzymba, ni sywans, ni kacysz. A tys kupc̄s otkon piroksta: „Łaj dziejwoj ku Diūs diewia, cikom eš atbraũkszu iz s̄atu!“ Wiec̄s it atpakal i otkon jam tropiejos dait’ ti pat, kur jis bieja guliejis̄. Tiej marsza prosa łaj idud’ jej gromotu porskajtiet’ nu to kupcza, — jej pajam tu gromotu i nušwiž i piroksta jam cytu, — piroksta taj: „Izałosiej̄s ar soũ barnu nu s̄atas, a ka na, wysim byuš gołs i barnam i motiaj!“ Idud’ tu gromotu wieczam, łaj jis nas da kupcza s̄iwas. Jis ajzniesa i padud’ — jej porskajta tu gromotu i raũd’ ciszy. Wajcoj to kupcza m̄otia: Ko ta tu raũd’ wiedzien̄? — Jej soka: Kaj na raũžkuts, ka ar soũ barnu jej wajag izit nu satas, a ka na iszkuts, wysim byuš gołs, — i ku jej dariejis, ka jej ruku nawa?.. Kupcza m̄otia paszyũn jej kulejti i apkar ap koklu soũaj wadakłaj, ilijk tu barnu kulejtiā i jei it pacieli ar tu barnu. Jej bieja stajgojusia ciszy ilgi i ajzagriebiejos jej dziert’ — dait pi ołuta, kad jej nuzalejcia padziert’, to ikrejt jos barns jiũdinī. Jej grib tu barnu izwilkt’, a jej ruku nawa — jej ar zubim, jej ar kojom wałk, wys nawar izwilkt’! Raũd’ jej ciszy! — Dait wins wieciejts pi jos wacss, jis wajcoj: Ko tu raũdi? A jej soka, ka barns jos ira ikryts ołutā, a jej nawar izwilkt’, ka jej ruku nawa! Tys wiec̄s soka, łaj jej lejkst, a ka jej leksiš, to jej daaugš rukas, a ka padzierš nu to ołuta, to palikszkutia par ubadzi. I soka tys wiec̄s, ka byuš wiel ołuts priskā, — daidama da to ołuta, łaj jej pašmiel jiũdinia kajdā butelcieniā i lejdza łaj nas, a ka izlejskutia iz gołwas, otkon palikszkutia jaũna i skajsta, kaj pa prisku bieja. Jei goja, atroda ołuta,

znów napisał: „Niech żyje, co Bóg dał, póki ja przyjadę do domu“. Starzec idzie nazad i znowu jemu trafia się dojść tam samo, gdzie on był spawszy. Ta bratowa prosi, niech da jej list przeczytać od tego kupca, — ona bierze ten list i rzuca i pisze jemu inny, — napisała tak: „Wybieraj się z swoim dzieckiem z domu, a jeżeli nie, wszystkim będzie koniec, i dziecku, i matce“. Daje ten list starcowi, niech on niesie do kupca żony. On zaniósł i podaje — ona przeczytała ten list i płacze bardzo. Pyta tego kupca matka: „Czego-ż ty płaczesz, synoweczko? — Ona mówi: Jak nie będzie się płakało, jeżeli ze swoim dzieckiem jej trzeba wyjść z domu, a jeśli się nie wyjdzie, wszystkim będzie koniec, — i co ona pocznie, skoro jej rąk nie ma?... Kupca matka uszyła jej woreczek, powiesiła na szyi, włożyła to dziecko do woreczka, i ona idzie precz z tem dzieckiem. Ona była szedłszy bardzo długo i zachciało się jej pić — przychodzi do źródła, kiedy ona nachyliła się napić się, to wpada jej dziecko do wody. Ona chce to dziecko wyciągnąć, a jej rąk nie ma, — ona (z) zębami, ona (z) nogami ciągnie, wszystko nie można wyciągnąć! Płacze ona bardzo! — Przychodzi jeden staruszczyk do niej, stary, on pyta: Czego ty płaczesz? A ona mówi, że dziecko jej jest wpadłszy do źródła, a ona nie może wyciągnąć, że jej rąk nie ma! Ten stary mówi, niech ona schyli się, a jak się schyli, to jej dorosną ręce, a jak napije się z tego źródła, to stanie się za żebraczkę. I mówi ten stary, że będzie jeszcze źródło na przedzie — przyszedłszy do tego źródła, niech ona zaczerpnie wody do jakiej fłaszeczki i razem niech niesie, a skoro się wyleje na głowę, znowu zostanie się młoda i ładna, jak najprzód była. Ona poszła, znalazła źródło,

pašmiela butelcieniā, nas lejdza tu jiūdini, — dagoja wokors, jej igoja tymā satā gulat', kur jos brōls dziejwoja, — jej prosa, kab ju iļajstu. A jos napazyna ni brōls, ni marsza, iļajz ju — ubadziejtia i ubadziejtia, ļaj jej gul. Jej igoja i siad' ar soūu barnu ciepla sonus. I taj izatropiejos, ka jos wiejrs ibrauk's tyma sātā gulat', kur jos brols bieja dziejwojis — i wiejrs jos napaziejst, a jej paziejst, ka wiejrs, i brōls, i marsza. Piec to, wiejrs sōk runot', kaj jim bieja kuramā witā, sōk naūdu dalat' ar broli i nawar izdalat', — sōka kaūtiš! Tys barns soka: Iszkis i izdalejszkis jus! Kupēcs izdziers, wajcoj: Ku tys barns bieja runojis? Jej soka: „Jis bieja runojis, ka nuiszkis, izdalejszkis tu naūdu!“ Kupēcs soka: „Ļabi! paļajd ju, ļaj jis izdoļa!“ Tys barns dait, porszkier tu naudu, pusia winam, pusia utram. Kaj tys barns jau bieja porskiejrs, soka tys kupēcs: „Ubadziejt', tu bieji stajgojusia pa pasaūli, bieji riedziejusia daūdž laūžu, pastošti mums kajdu porsoku!“ — Wot jej sōk stoštiet' nu goļa, kaj jej bieja dziejwojusia ar brōlim, kaj brōls bieja pajemiš sīwu, kaj jo sīwa bieja nucartusia goļwu guwaj, pieczok zyrgam, pieczok soūam barnam. Cikam jej stoštēja, to jej jiūdinia nu to oļuta sieū iz goļwu izleja i paļyka jej jaūna i skajsta, kaj bieja da to ļajka. Brōls wieras, wieras, pazyna ka jo mosa i wiejrs paziejst, ka jo sīwa, — a tys brōls nukryzdams cielūs pred ju, soka: „mosieņ miļu, eš wajnigs!“ Pajam, nucart goļwu soūaj sīwaj i soka, ka nadziejwoszkis wajr tymā witā, ka braūszkis lejdza ar mosu i ar

zacerpņēla do buteleczi, niesie razem tę wodę — nadszedł wieczór, ona doszła w tym domu spać, gdzie jej brat żył, — ona prosi, żeby ją wpuszcili. A jej nie poznał, ani brat, ani bratowa, wpuszczają ją, żebraczka i żebraczka, — niech ona śpi. Ona weszła i siedzi ze swoim dzieckiem pod pieca bokiem. I tak się trafia, że jej mąż zajeżdża w tej chacie spać, gdzie jej brat był żywszy — i mąż jej nie poznaje, a ona poznaje, że mąż, i brat, i bratowa. Potem, mąż zaczyna mówić, jak jemu było w jakim miejscu, — zaczyna pieniądze dzielić z bratem i nie może rozdzielić, — zaczynają bić się! To dziecko powiada: „Pójdzie się i podzieli się ich! (t. j. że ono pójdzie i podzieli) Kupiec słyszy, pyta: Co to dziecko było gadawszy? Ona powiada: Ono było gadawszy, że pójdzie i podzieli te pieniądze!“ Kupiec powiada: „Dobrze! puść go, niech on podzieli!“ To dziecko idzie, <...>²⁷ te pieniądze, połowę jednemu, połowę drugiemu. Kiedy to dziecko już było <...>²⁸, powiada ten kupiec: „Zebraczeczko, ty byłaś chodziwszy po świecie, byłaś widziawszy dużo ludzi, opowiedz nam jaką bajkę!“ — Ot ona zaczyna opowiadać z końca, jak ona była żywszy z bratem, jak brat był wzięwszy żonę, jak jego żona była uciawszy głowę krowie, potem koniowi, potem swemu dziecku. Póki ona opowiadała, to ona wodę z tego źródła sobie na głowę wylała i została ona młoda i ładna, jak była do tego czasu. Brat patrzy, patrzy, poznał, że jego siostra, i mąż poznaje, że jego żona, — a ten brat, upadłszy na kolana przed nią, powiada: „Siostryczko miła, ja winien!“ Bierze, ucina głowę swojej żonie i powiada, że się nie będzie żyło więcej w

²⁷ Rokrakstā atstāta tukša vieta latgaliešu vārda *porszkier* tulkojumam.

²⁸ Rokrakstā atstāta tukša vieta latgaliešu vārda *porskiejrs* tulkojumam.

jos wiejru. Ajzbraūcia wysi i ti wysi
dziejwoja, a tys brōls otkon bieja
saciejis: mosień miłu, — i jej bieja
saciejusia: brolejt' miłu!

I eś ti bieju, ežu i dzieru,
łyūpom tiecieja, mutiā natyka, —
bieja mań świeczu kiewiejtia, stykła
zobocieni, papiejra krakłys, woska
capura. Ka dajoju pi kruga, pisieju
kiewiejti, igoju pats krugā, sōku
doncot — sabyrza mań zobocieni, —
izgoju ora, saūlejtia korsta, izkusa
kiewiejtia i woska capuriejtia, —
skrieju soūas kiewiejtis makłatu i
Diūs diewia lejtū, izszkiejda papiejra
krakłys, eś pałyku płyks, — ilejdu
pokołōs — łodieja blisi, ibozia mani
blisiā ar pokołom — kungs kaj sowia,
eś ikrytu ustabā i siežu pi gołda, ołys
dzieru, porsoku stostu...

tem miejscu, że się pojedzie razem z
siostrą i z jej mężem. Pojechali wszyscy i
tam żyli, a ten brat znowu był mówiący:
Siostrzyczko miła, — i ona była
mówiący: braciszku miły!

I ja tam byłem, jadłem i piłem, po
ustach ciekło, do gęby ne trafiło, — była
u mnie smolana kobyłka, szklane buciki,
papierowa koszula, woskowa czapka.
Jakem dojechał do karczmy,
przywiązałem kobyłkę, wszedłem sam do
karczmy, zaczynam tańczyć — stłukły mi
się buciki, — wyszedłem na pole,
słoneczko gorące, stopniała kobyłką i
woskowa czapeczka, — pobiegłem swojej
kobyłki szukać i Bóg dał deszczu,
rozmokła papierowa koszula, ja zostałem
goły, — wlałem do kłaków, — nabijali
strzelbę, wetkali mnie do strzelby z
kłakami — pan jak strzelił, ja wleciałem
do izby i siedzę przy stole, piwo piję,
bajki opowiadam...

RĒZEKNES AUGSTSKOLA

Via Latgalica

Humanitāro zinātņu žurnāls

Journal of Humanities

LATGALISTIKYS KONGRESU MATERIALI

PROCEEDINGS OF THE CONGRESS ON LATGALISTICS

V

LATVEJIS UNIVERSITATE
A. MICKEVIČA UNIVERSITATE POZNAŅĀ
RĒZEKNIS AUGSTŠKOLA
SANKTPĪTERBURGYS VAĻSTS UNIVERSITATE

MIKEĻA BUKŠA MONTUOJUMS

Mikeļa Bukša symtgadei

5. storptautyskuo latgalistikys konference

Reiga,
2012. goda 5.–6. oktobris

2015–2021

„**Mikeļa Bukša montuojums**“. Mikeļa Bukša symtgadei. 5. storptautyskuo latgalistikys konferençe (Reiga, 2012. goda 5.–6. oktobris) / Redkolegeja: A. Andronovs, L. Leikuma, N. Naua, I. Šuplinska. — Rēzekne: Rēzeknis Augstškola, 2015–2021. — 256 pl. — (Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali, V)

Žurnala „Via Latgalica“ sereja „Latgalistikys kongresu materiali“ publiceja rokstus piec storptautyskajuos latgalistikys konferenčēs skaiteitūs referatu.

The series “Proceedings of the Congress on Latgalistics” of the journal “Via Latgalica” publishes articles based on talks given at the International Conferences on Latgalistics.

Redakcejis kolegeja / Editorial board:

Aleksejs Andronovs (Sanktpīterburgys Vaļsts universitate)
/ Aleksey Andronov (St. Petersburg State University)

Lideja Leikuma (Latvejis Universitate / University of Latvia)

Nikole Naua (A. Mickeviča Universitate Poznaņā)

/ Nicole Nau (Adam Mickiewicz University Poznań)

Ilga Šuplinska (Rēzeknis Augstškola / Rēzekne University College)

Kruojumam „Latgalistikys kongresu materiali, V“ finaņsiali paleidz:

Latvejis Universitate

Aleksejs Andronovs, Lideja Leikuma, Nikole Naua (Nicole Nau)

Vuoku zeimiejs *Māris Justs*

Gruomotu maketiejs *Aleksejs Andronovs*

ISSN 1691-5569

© Rēzeknis Augstškola, 2015

© Latvejis Universitate, 2021

© A. Mickeviča Universitate Poznaņā, 2015

© Sanktpīterburgys Vaļsts universitate, 2015

© Autoru kolektivs, 2015, 2021